

16.4.2015

Dnro 1802/3/15

ENNALTA ILMOITTAMATTOMAT TARKASTUKSET ERÄISIIN ENNAKKOÄÄNESTYS- PAIKKoihin HELSINGISSÄ, VANTAALLA JA ESPOOSSA

Tarkastuspöytäkirja

Aika: 14.4.2015

Paikka: Eräät ennakkoäänestyspaikat Helsingissä, Vantaalla ja Espoossa

Läsnä: **Oikeusasiamiehen kansliasta:**
Oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Ulla-Maija Lindström

Tarkastuksesta ja sen tavoitteesta:

Oikeusasiamies Petri Jääskeläisen määräämän ennalta ilmoittamattoman tarkastuksen tavoitteena oli selvittää satunnaisesti valittujen ennakkoäänestyspaikkojen esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä tilojen yleistä järjestelyä ja äänestystapahtuman sujuvuutta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian vuoden 2015 teemana on vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla esteettömyyskysymysten lisäksi huomiota vammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollisuuksiin. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen 29 artikla koskee osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään.

Toinen tarkastuksen toimittajista käytti pyörätuolia.

1. TARKASTUSHAVAINTOJA

HELSINKI

1) Kruununhaan posti, Rauhankatu 10, 00170 Helsinki

Kruununhaan posti on kivijalkaliike, johon oli kaksi korkeaa porrasta. Pyörätuolia käyttävän henkilön on täysin mahdotonta päästä oma-toimisesti tiloihin äänestämään. Käytännössä portaat ja kapea ovi estävät tai ainakin huomattavasti vaikeuttavat myös muiden apuvälineitä käyttävien ja lastenvaunujen kanssa kulkevien pääsyn tiloihin. Vaalitoimitsijoilta kysyttiin, oliko heillä varattuna luiskaa tai muuta järjestelyä, jonka avulla myös pyörätuolia käyttävä henkilö voisi käydä äänestämässä. Postin takaovi oli varustettu erillisellä luiskalla, mutta se oli tarkoitettu vain rullakoita varten ja luis-

kan kulma oli niin jyrkkä (45 astetta), ettei sen avulla ollut mahdollista päästä tiloihin pyörätuolilla.

Kadulla sattui olemaan tyhjä pysäköintiruutu. Yleisesti pysäköinti äänestyspaikan läheisyyteen voinee kuitenkin olla vaikeaa. Kadulla oli opaste ennakoäänestyspaikasta. Tiloissa oli yksi äänestyskoppi ja kaksi vaalitoimitsijaa paikalla. Äänestyskoppi oli normaali koppi eikä tarkoitettu pyörätuolia käyttävien äänestämiseen. Tilat vaikuttivat melko ahtailta. Tarkastushetkellä äänestäjiä oli kerrallaan muutama eikä ruuhkia päässyt syntymään. Vaalitoimitsijan mukaan muutamaa äänestäjää oli avustettu äänestämisessä. Kun toinen tarkastuksen toimittajista ei korkeiden portaiden takia päässyt äänestystiloihin, äänestyspaikan tarkastus jäi pintapuoliseksi.

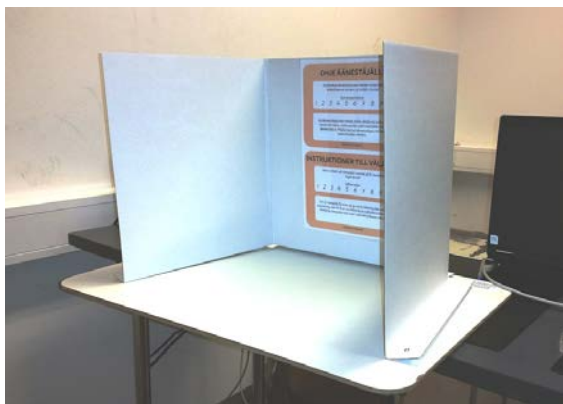
2) Pihlajamäen nuorisotalo, Moreenitie 2, 00710 Helsinki

Pihlajamäen nuorisotalon välittömässä läheisyydessä ei ollut varattua invapysäköintitilaa, mutta talon pihalla oli tilaa pysäköintiin. Opasteet ulkona olivat hieman epäselvät ja ulko-ovessa oli muita julisteita, minkä vuoksi ennakoäänestyksen tiedotusjuliste ei erottunut selkeästi.

Ulko-oven edessä oli kapea tasanne, johon oli noin kuuden senttimetrin kynnyks. Ulko-ovelle oli noin seitsemän senttimetriä korkea kynnyks. Lisäksi ulko-ovi oli raskas avata. Tuulikaappi oli ahdas ja sen matto oli hankala pyörätuolia käyttävälle. Myös kynnyks vaalitalaan oli yli kaksi senttimetriä korkea. Edellä mainitut esteet estävät useiden pyörätuolia ja muita apuvälineitä käyttävien pääsyn tiloihin.

Aulatilassa oli vaalitoimitsija avustamassa ja opastamassa äänestäjää erilliseen huoneeseen, jossa varsinainen äänestys tapahtui. Avustaja kertoi, että jos havaitaan, että äänestäjä tarvitsee apua äänestyspaikkaan pääsemisessä, heitä pyritään avustamaan ovia avaamalla tai muulla tavoin. Tarkastushetkellä oli kylmähkö ilma, minkä vuoksi ulko-ovet olivat kiinni. Aulatilassa oli tuoleja ja äänestäjällä oli siten mahdollisuus levähtää. Nuorisotiloissa oli inva-wc.

Erillisessä vaalitalassa oli yksi äänestyskoppi ja kaksi vaalitoimitsijaa. Pyörätuolia käyttävälle äänestäjälle tarjottiin keskusvaalilautakunnan toimittama syyliin asetettava kirjoitusalue, jossa oli kiinteä näkösuoja. Näkösuoja oli kuitenkin niin matala, että seisovalla henkilöllä oli näköyhteys äänestystapahtumaan. Tilassa oli muiden vaalipiirien ehdokaslista ja äänestyskoppissa oli suurennuslasi heikkonäköisiä varten. Pyörätuolia käyttävälle oli äänestystilassa tehty erityisjärjestelyjä siirtämällä äänestyskoppia ja tekemällä tilaa äänestämistä varten.

Ennakoäänestystä varten oli kolme vaalitoimitsijaa, taukojen aikana toimitsijoita oli kaksi yhtä aikaa läsnä. Noin kymmenkuntaa äänestäjää oli avustettu äänestämisessä, avustajina toimivat joko henkilökohtaiset avustajat tai vaalitoimitsijat. Avustamisesta tehtiin merkintä oikeusministeriön "Luettelo ennakolta äänestäneistä" -lomakkeen huomautuskohtaan.

VANTAA

1) Galleria K, Asematie 7, 01300 Vantaa

Ennakoäänestyspaikan pihalla oli kaksi invapysäköintipaikkaa. Lisäksi pihalla oli iso ja selkeä opaste ennakoäänestyspaikasta. Ulko-ovella oli ennakoäänestyksen tiedotejuliste ja allergialiiton juliste, jonka mukaan lemmikit jäivät ulos odottamaan.

Galleriaan oli portaat ja erillinen kiinteä luiska pyörätuolia käyttäville. Tilaan pääsi esteettömästi. Vaaliavustaja odotti aulatilassa ja opasti äänestäjiä. Äänestyskoppina toimi rakennelma, jossa oli kolme verhoilla erotettua äänestystilaa. Yhden tilan pöytä oli matala pyörätuolia käyttäviä varten. Tilan verhossa oli isolla inva-tunnuksen kuva. Erillisellä sivupöydällä oli kaikkien vaalipiirien ehdokaslistat ja suurennuslasi, joka annettiin äänestäjälle pyydettäessä. Tarkastushetkellä äänestyskopin valaistus oli hämärätkö.

Vaalitila oli rauhallinen ja avara. Näyttelytilat olivat erillään itse äänestystilasta eikä tilan muu toiminta siten häirinnyt äänestämistä. Tiloissa oli tuoleja myös levähtämistä varten. Vaalitoimitsijoita oli neljä ja he vuorottelevat noin tunnin välein eri tehtävissä. Vaalitoimitsija kertoi, että äänestyspaikan keskeisen sijainnin ja varustelun vuoksi liikuntaesteisiä oli käynyt paljon äänestämässä. Vaalitila oli varustettu inva-wc:llä.

Ylimääräisiä järjestelyjä äänestäjien erityistarpeiden vuoksi ei ole tarvinnut tehdä. Äänestäjiä on avustettu, useilla oli ollut oma avustaja. Avustamisesta oli tehty merkinnät oikeusministeriön lomakkeen huomautuskohtaan. Äänestäjät olivat antaneet niin positiivista kuin negatiivista palautetta. Joidenkin oli ollut vaikea löytää äänestyspaikkaa ja jotkut kaipasivat kulkuvälineiden aikatauluja.

2) Pähkinärinteen kirjasto, Mantelikuja 4, 01710 Vantaa

Pähkinärinteen kirjasto on itsepalvelukirjasto. Ennakoäänestyksen vuoksi kirjasto oli avoinna kello 9–20. Kirjaston edessä oli invapysäköintipaikka, mutta autolla oli vaikea pysäköidä paikalla korkean katukivetyksen vuoksi. Kirjaston ulkopuolella opasteet äänestyspaikalle olisivat voineet olla näkyvämmät.

Kirjaston ulko-ovelle johtava luiska oli niin jyrkkä, että pyörätuolia tai muuta apuvälinettä käyttävä joutuu ponnistelemaan päästäkseen sisään. Lisäksi kynnyksellä oli korkeahko. Luiskan reunoilla ei ollut käsijohteita. Ulko-ovi oli lisäksi raskas.

Sisätiloissa ei ollut opasteita. Äänestäjät olivat huomauttaneet siitä vaalitoimitsijoille. Äänestystilassa oli yksi äänestyskoppi. Pyörätuolia käyttäviä asiakkaita varten oli äänestämistä varten erillinen pöytä, jota ei kuitenkaan ollut varustettu minkäänlaisella sermillä tai muulla näköesteellä. Valaistus oli himmeä, vain erillisellä pöydällä oli mahdollisuus lisävalaistukseen. Suurennuslasin sai pyydettyä. Kun äänestysalue oli heti kirjastotilan etuosassa, tilan muun toiminnan ei havaittu häiritsevän äänestystä.

Vaalitoimitsijoita oli kaksi. Heidän kertomansa mukaan alueella on useita erilaisia asumisyksiyöitä ja äänestämässä oli käynyt paljon vammaisia henkilöitä. Äänestäjillä oli ollut mukanaan omat avustajat. Kirjastossa oli inva-wc.

ESPOO

1) Viherlaakson kirjasto, Viherlaaksontori, 02710 Espoo

Kirjaston pihalla oli yksi invapysäköinti- paikka. Ulko-ovessa oli ennakoäänestyksen tiedotejuliste ja allergialiiton juliste lemmikeistä. Ulko-oven edessä oli yli kaksi senttimetriä korkea kynnyks. Ulko-ovi oli raskas ja tuulikaappi oli melko pieni. Vaaliavustaja oli aulatilassa ohjaamassa kirjaston perälle äänestystilaan. Vaalikoppi oli sijoitettu lukusaliin ja muut vaalitoiminnot tapahtuivat kirjastotilan puolella. Pyörätuolia käyttävä äänestäjä sai pelkän alustan, jota käyttäen äänestäminen tapahtui joko sylissä tai lukusalin pöydällä.

Vaalisalaisuuden turvaamiseksi äänestyskoppia oli käännetty suojaksi. Suurennuslasin sai pyydettyä. Tarkastushetkellä äänestäjiä oli jatkuvana jonona. Ruuhkan ja kirjaston muiden toimintojen vuoksi tilassa oli hälinää. Tiloissa oli inva-wc.

Vaaliavustajia oli neljä. He tarvittaessa avustivat äänestäjiä ja pyrkivät seuraamaan myös, että äänestäjällä ei ole hankaluutta kirjastoon pääsystä. Erityisjärjestelyjä oli myös jouduttu tekemään. Muun ohella erästä äänestäjää avustettiin siten, että hänelle tuotiin kirjoitusalausta autoon, missä äänestäminen tapahtui. Henkilö olisi halunnut ilmoittautua kotiaänestykseen, mutta määräaika oli jo ehtinyt jo umpeutua. Erityisenä puutteena pidettiin juuri kotiaänestyksestä tiedottamista.

2) Soukan palvelutalo, Soukankaari 7, 02360 Espoo

Äänestyspaikka sijaitsee vanhusten palvelutalossa. Palvelutalon pihalla oli invapysäköinti- paikkoja. Palvelulinjan pysäkki oli palvelutalon välittömässä läheisyydessä. Sisäänkäynti oli esteetön ja ulko-ovet ovat automaattiset liukuovet. Ulko-ovessa oli juliste ennakoäänestyksestä ja allergialiiton juliste ulkona odottavista lemmikeistä.

Palvelutalon sisäaulassa oli vaalitoimitsija vastaanottamassa ja ohjaamassa äänestäjää. Hänen takanaan oli pieni pöytä, johon oli asetettu äänestämiseen mahdollisesti tarpeellisia tarvikkeita muun ohella suurennuslasi. Äänestystilassa oli erillinen äänestyskoppi pyörätuolia käyttäville asiakkaille. Äänestystilat olivat toimivat, väljät ja rauhalliset. Tiloissa oli tuoleja levähtämistä varten.

Vaalitoimitsijoita oli kolme ja yksi heistä oli aina aulassa vastaanottamassa ja ohjaamassa äänestäjiä. Useita äänestäjiä oli jouduttu avustamaan. Heillä oli joko mukanaan oma avustaja tai joku vaalitoimitsijoista toimi avustajana. Avustaminen kirjattiin aina lomakkeelle. Vaalitoimitsijoiden mukaan erityisiä järjestelyjä oli jouduttu tekemään, kun iäkkäillä henkilöillä ei enää ole voimassa olevia henkilösuostodistuksia. Henkilöllisyyden oli usein varmistanut palvelutalon henkilökunta tai omainen. Äänestyspaikasta ja järjestelyistä oli saatu äänestäjiltä positiivista palautetta.

3) Matinkylän yhteispalvelupiste, Piispansilta 11, 02330 Espoo, kauppakeskus Iso Omena

Kauppakeskuksen parkkihallissa oli invapysäköintiruutuja. Ulkopuolella ja kauppakeskuksen sisällä ei havaittu minkäänlaisia opasteita äänestystilaan. Äänestystila oli toisessa kerroksessa eikä satunnainen kävijä voi helposti löytää tilaa ilman opasteita. Kauppakeskuksessa on useita hissejä, jota käyttäen myös pyörätuolia käyttävät äänestäjät pääsevät äänestystilaan esteettömästi.

Äänestystilassa oli kolme äänestyskoppia. Tarkastushetkellä äänestämiseen oli jonoa, joten ruuhkan vuoksi varsinaisen pienehkön äänestystilan tarkastaminen jäi silmämääräiseksi. Äänestystilassa oli induktiosilmukka. Äänestystilassa tai sen ulkopuolella ei havaittu tuolia levähtämistä varten. Erillistä äänestyskoppia pyörätuolia käyttäville äänestäjille ei ollut. Myöskään suurennuslasia ei ollut tarjolla. Vaalitoimitsijan mukaan vammaiset henkilöt voivat äänestää vaalitoimitsijan pöydän kulmalla. Toisen vaalitoimitsijan mukaan äänestyskoppi oli siirretty näkösuojaksi. Joskus ruuhka-aikana, muillekin oli tarjottu tätä äänestysmahdollisuutta.

Vaalitoimitsijoita oli viisi. Lisäksi tarvittaessa yhteispalvelupisteestä oli saatavissa lisähenkilökuntaa. Äänestäjillä oli usein ollut omat avustajat, mutta myös toimitsijat avustivat tarvittaessa. Kauppakeskuksen esteettömyyden ja tarjottavien palvelujen vuoksi keskuksessa asioi paljon vammaisia henkilöitä. Kielteistä palautetta oli saatu opasteiden puuttumisesta. Positiivista palautetta oli saatu palvelusta ja mahdollisuudesta äänestää kauppakeskuksessa asioiden yhteydessä.

2. OIKEUSOHJEET

Vaalilain 4 §:n mukaan vaalit toimitetaan järjestämällä ennakkoäänestys ja vaalipäivän äänestys. Ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyksen järjestämisestä kotimaassa vastaa kunta.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan ennakkoäänestyspaikkoja ovat ne kotimaan yleiset ennakkoäänestyspaikat, joiden lukumäärästä ja sijainnista kunnanhallitus päättää ja joita on oltava, jollei erityisestä syystä muuta johdu, jokaisessa kunnassa vähintään yksi.

Vaalilain 10 §:n mukaan valtioneuvostossa oikeusministeriö toimii ylimpänä vaaliviranomaisena.

Vaalilain 48 a §:ssä säädetään ennakkoäänestystilasta. Pykälän 1 momentin mukaan kunnan keskusvaalilautakunnan on huolehdittava siitä, että kaikissa kunnanhallituksen päätöksellä kotimaan yleisiksi ennakkoäänestyspaikoiksi määrätyissä paikoissa on ennakkoäänestystä varten asianmukainen ennakkoäänestystila ja tarvittava kalusto. Pykälän 2 momentin mukaan ennakkoäänestystilassa tulee olla riittävästi tilaa myös niitä äänestäjiä varten, jotka odottavat vuoroaan päästäkseen äänestämään.

Vaalilain 56 §:ssä säädetään järjestyksestä ennakkoäänestyspaikassa. Pykälän 2 momentin mukaan äänestys ennakkoäänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy. Saapuvilla olevien on noudatettava vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan järjestyksen ylläpitämiseksi ja äänestyksen häiriöttömän kulun turvaamiseksi antamia määräyksiä.

Vaalilain 58 §:ssä säädetään äänestämisestä ennakkoäänestyksessä. Pykälän 1 momentin mukaan äänestäjällä on oikeus äänestää eduskuntavaaleissa sen vaalipiirin ehdokaslistojen yhdistelmässä olevaa ehdokasta, jossa äänestäjä on asianomaisissa vaaleissa merkitty ääni-oikeutetuksi. Pykälän 2 momentin mukaan äänestäjän on niin selvästi merkittävä äänestyslippuun sen ehdokkaan numero, jonka hyväksi hän antaa äänensä, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän tarkoittaa. Merkintä on tehtävä äänestyskopissa tai muutoin siten, että vaalisalaisuus säilyy. Pykälän 3 momentin mukaan äänestäjän pyynnöstä on vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan jäsenen avustettava häntä äänestämisessä. Henkilö, jonka kyky tehdä äänestysmerkintä on oleellisesti heikentynyt, saa käyttää äänestyksessä apuna valitsemaansa avustajaa. Avustajana ei kuitenkaan saa käyttää vaaleissa ehdokkaana olevaa henkilöä. Avustaja on velvollinen tunnollisesti täyttämään äänestäjän osoitukset sekä pitämään salassa äänestyksen yhteydessä saamansa tiedot.

Perustuslakivaliokunta totesi mietinnössään (PeVM 3/2013 vp) hallituksen esitykseen laiksi vaalilain muuttamisesta seuraavaa.

”Lakiehdotuksen 76 §:n 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi, että vaalipäivän äänestyksessä äänestysmerkintä voidaan tehdä muuallakin kuin äänestyskopissa silloin, jos merkinnän tekemisestä äänestyskopissa aiheutuisi äänestäjälle kohtuutonta haittaa. Esityksen perustelujen mukaan tämä tarkoittaa sellaisia tilanteita, joissa äänestyspaikka ei ole esteetön esimerkiksi vammaisille tai hyvin heikkokuntoisille äänestäjille. Vaalisalaisuuden keskeisen merkityksen vuoksi perustuslakivaliokunta korostaa ehdotetun menettelyn poikkeuksellisuutta. Vaalipaikalla on aina ensisijaisesti pyrittävä järjestämään äänestyskoppiin pääseminen mahdollisimman esteettömäksi. Muualla kuin äänestyskopissa äänestettäessä tärkeää on järjestää tilanne sellaiseksi, että äänestäjällä ei ole aihetta pelätä vaalisalaisuuden rikkoutumista. Valiokunta huomauttaa lisäksi, että asiasta päättäminen kuuluu vaalilautakunnalle.”

Vaalilain muuttamisesta annettu laki 496/2013 tuli voimaan 1.7.2013.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJin vaalitarkkailijoiden raportti Suomessa vuoden 2011 huhtikuussa pidetyistä eduskuntavaaleista

Raportin kohdassa V.” Lainsäädäntö” alakohdassa B ”Äänioikeus” todetaan muun ohella seuraavaa.

”Jokainen Suomen kansalainen, joka viimeistään vaalipäivänä täyttää 18 vuotta, on äänioikeutettu eduskuntavaaleissa. Äänioikeutta ei rajoiteta asuinpaikan, vakaumuksen, vankilassaolon, mielen-terveyshäiriön tai minkään muun ehdon perusteella.

Lainsäädännössä edellytetään, että jokaisella äänestyspaikalla on oltava nimetty vaaliavustaja, joka auttaa henkilöitä, joiden kyky tehdä äänestysmerkintä on vamma vuoksi heikentynyt. Lisäksi valtio voi kattaa vammaisten äänestäjien kuljetuskustannukset äänestyspaikoille ja niiltä pois. Kaikkiin äänestyspaikkoihin ei kuitenkaan päässyt pyörätuolilla eikä kaikilla äänestyspaikoilla ollut erityisiä äänestyskoppeja. Alaviitteen mukaan oikeusministeriö antoi ohjeet, joissa edellytetään, että äänestyspaikkojen on oltava esteettömiä, mutta kaikki kunnat eivät panneet tätä vaatimusta täytäntöön. Edelleen raportin mukaan vaikka ehdokasluettelot ovat nyt saatavilla pistekirjoituksella, äänestysliput tai muut sokeiden riippumattoman äänestyksen mahdollistavat menetelmät eivät ole saatavilla. Sokeiden ihmisten äänestäminen on nykyisellään vaarantunut, koska he ovat edelleen riippuvaisia siitä, että avustaja merkitsee heidän äänensä. Vielä ei siis ole pystytty noudattamaan täydellisesti eri kansainvälisiä ja Suomen oikeudellisia asiakirjoja, joissa edellytetään, että kaikille kansalaisille on taattava oikeus vaalisalaisuuteen, ja joissa kielletään syrjintä vammaisuuden perusteella.”

Oikeusministeriön vaalilain 10 §:n nojalla vaaliviranomaisille antamissa vaaliohjeissa vuonna 2015 toimitettavia eduskuntavaaleja vaaleja varten (esimerkiksi ohje N:o 1 ”Kunnan keskusvaalilautakunnan tehtävät” kohta 3.5.2 ja 3.6.2) on yksityiskohtaiset ohjeet keskusvaalilautakunnille huolehtia esteettömyydestä ja saavutettavuudesta vaalijärjestelyissä.

3. TOIMENPITEET

Tarkastushavainnot esiteltiin oikeusasiamies Petri Jääskeläiselle. Koska jokaisen kaupungin ennakoäänestyspaikoissa näytti olleen niin esteettömyyden kuin vaalisalaisuuden toteuttamisessa puutteita, hän päätti selvittää omana aloitteenaan toteutetut vaalijärjestelyt.

Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunginhallituksille lähetetään vaalijärjestelyjä koskevat erilliset selvityspyynnöt.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Ulla-Maija Lindström